

BARCELONA
/ RODA DE TER
Joan Vinyoli i
Miquel Martí i Pol

Editorial: Empúries
Barcelona, 2014
Pàgines: 168
Preu: 15,50 euros

LA MALETA
EXTRAVIADA

Edició: Susanna Álvarez
i Montserrat Bacardí
Editorial: Publicacions
de l'Abadia de
Montserrat
Barcelona, 2013
Pàgines: 88
Preu: 8 euros

Reportatge

Les cartes damunt la taula

Sis epistolaris publicats els darrers mesos ens ofereixen una visió molt propera, nua, enriquidora i depenent dels casos íntima, del món i de la literatura d'una dotzena d'intel·lectuals catalans

Segurament, una de les maneres més eficaçes de millorar el coneixement sobre personatges històrics és submergir-se en la seva correspondència, atès que el seu caràcter íntim, no destinat en principi a ser publicades, ens permet introduir-nos directament en la seva vida i en els seus pensaments amb el mínim d'interferències possibles, brindant-nos una visió, nua i autèntica molt enriquidora i, en no poques ocasions, inesperada.

En els darrers temps han coincidit a les llibreries els epistolaris de diversos autors catalans, d'edats diferents i amb vivències plurals, que hem pensat tractar conjuntament a fi de trencar una llança a favor d'un gènere injustament menystingut a casa nostra, que en d'altres països (a la Gran Bretanya, a França, a Alemanya, als Estats Units) disposa d'un reconeixement indiscutible.

L'Any Vinyoli suposa una magnífica oportunitat per rellegir *Barcelona / Roda de Ter*, el breu però més que apassionant llibre que aplega "la presència inesorable de les cartes" que s'intercanvià el magistral poeta barceloní amb Miquel Martí i Pol, missives que, tal com afirmava l'autor de *Llibre d'absències* al pròleg de la primera edició del 1987, són preferibles a un diari íntim perquè

aquest "no pot de cap manera arribar a tenir la dimensió d'una correspondència, perquè li falta el tornaveu de la presència de l'altre".

Sens dubte, junt amb la gran riquesa de les seves reflexions sobre l'escriptura, un dels mèrits més grans d'aquest diàleg epistolar –obert i equilibrat, malgrat que la modestia de l'osonenc l'impulsi a dir-li al seu interlocutor: "tu, indiscutiblement, ets el mestre i jo el deixeble; tinc molt per aprendre de tu"– és la seva "absoluta autenticitat", el fet que el sobrevoli una

veritable amistat, afermada lletra a lletra, establerta entre dos grans homes que, ni com a persones ni com a poetes –si és que aquestes categories es poden escindir, que crec que no, com Martí i Pol ("la nostra obra, entesa com un conjunt indivisible compost de vida i poesia")– "mai no h[an] escrit per satisfer algú, sinó les seves més íntimes necessitats de "caràcter espiritual".

Amb tot, com no podria deixar d'esser, el que més ens atrau de l'obra són les seves constants i escaients consideracions sobre la raó, el sentit i la funció de la poesia o, per dir-ho amb més precisió, sobre el fet poètic. Aquesta art que els feia sentir tan i tan acostats: "tenim [...] moltes afinitats que ens lliguen d'una manera especialíssima, tant en la manera de pensar sobre la

“
Les úniques
cartes que es
perden són les
que no s'han
escrit mai”

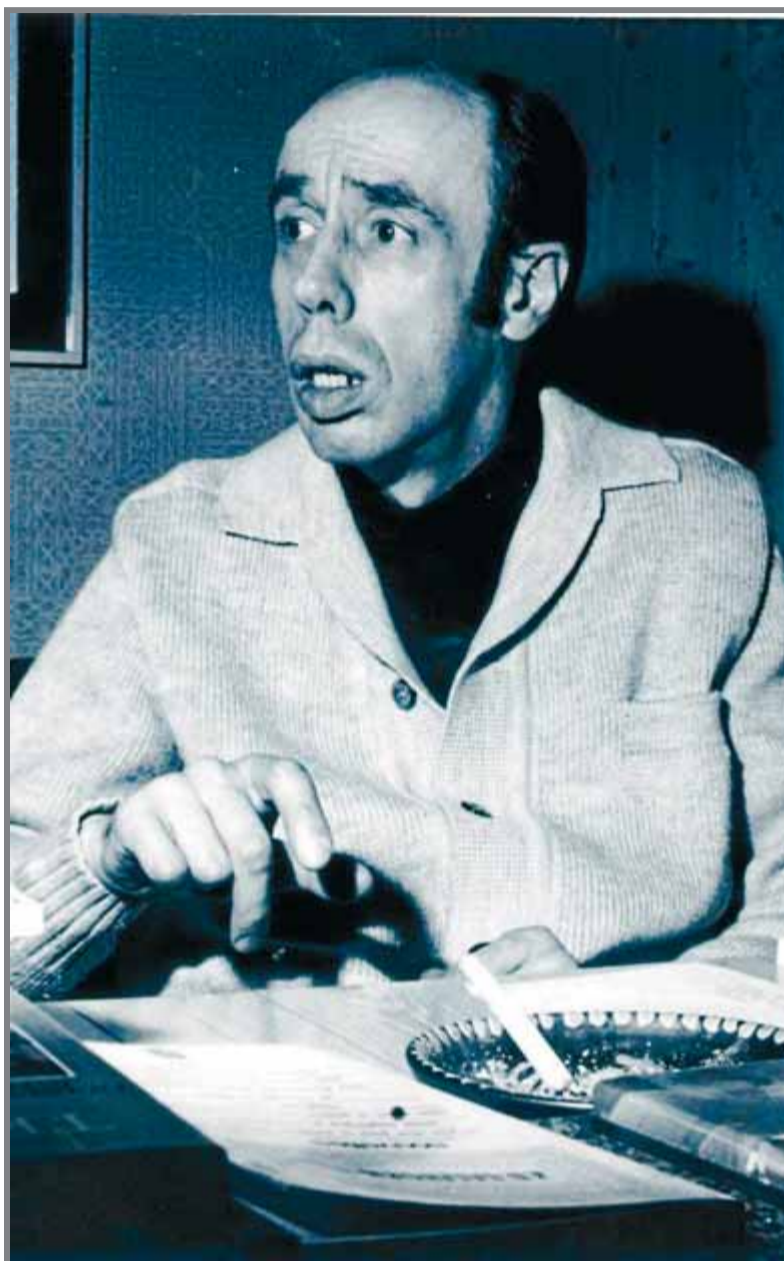
JOAQUIM CARBÓ

poesia com en la manera de realitzar-la i de preocupar-nos per la llengua, pel ritme, etcètera", indicava Vinyoli; "entre tu i jo [...] hi ha uns punts d'afinitat [...] en la concepció i la pràctica de la poesia, [...] en l'esquema tècnic del poema–, que com més va més ens aproximem, la qual cosa no vol pas dir que cada u no conservi, i fins accentui, la seva personalitat", exposava Martí i Pol.

Faig incís en la darrera frase perquè entenc que un dels sublimes atributs de la poesia més exigent i més compromesa –de la poesia veritable; de l'única que en mereix el nom, aquella nascuda "del treball, no de sobtades il·luminacions", en què "t'ho jugues tot en cada paraula"– és precisament una tal amplitud o dualitat. Per més que tots dos comparteixin gran part dels criteris creatius (la necessitat d'amalgamar "senzillesa [i] densitat"; el desfici per "donar cada cop més una expressió neta i essencial"; la voluntat d'atansar-se al "despullament absolut, [...] a allò que és essencial i, per tant, indestructible"; l'imperatiu categòric "[d']escriure el que hom és, com és, i a la vegada ser diferent cada vegada, és a dir, [d']evolucionar") són tan diferents com incomparables.

Conclouré destacant un altre dels grans intents del seu epistolar, que permet que resulti interessant tant per als amants de la gran poesia com al públic en general, ambdós mesclen, en les seves cartes, temàtiques "senzill[es], quasi familiar[s]", amb d'altres d'alt contingut analític sobre la creació poètica.

D'esquerra a dreta:
Joan Vinyoli, Joan Triadú i Miquel Martí i Pol, tots tres escrivint als seus domicilis. Més petits, Pere Bosch i Matthew Tree ROBERT RAMOS / ÒSCAR MACH / JORDI PUIG / MUSEU D'ARQUEOLOGIA DE CATALUNYA / ARXIU

El següent volum, de títol voluntàriament tan calderià, *La maleta extraviada* (ME), amb edició de Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí, ens ofereix l'oportunitat de recobrar *Estimat amic. Cartes. Textos* (EA), que recollia la relació epistolar entre Pere Calders i Joan Triadú, al qual ve a completar, ja que s'hi inclouen 23 noves cartes que "van aparèixer [...] en una maleta oblidada en un altell de casa de Joan Triadú", la majoria de les quals "s'insereixen enmig de les que ja havien estat publicades".

Raó per la qual tractaré els dos llibres com el que en realitat són –com allò que, si es reediten, espero que sigui– com un sol volum. Un volum que és, per damunt de tot, un magnífic relat (i retrat) de l'efectiva recuperació de Calders en les lletres catalanes, o, més concretament, de la seva reintroducció al país que es veié obligat a deixar, mercès a la intervenció de l'assagista i crític: "[sou] vós qui ha retornat la meua veu a Catalunya" (EA).

Relacions intermitents

Havent llegit Triadú "el conte *La Ratlla i el desig* [...] va decidir d'incloure Calders en [la seva *Antologia de contistes catalans (1850-1950)*]" (EA) i es posà en contacte amb el contista, iniciant una relació que, malgrat les seves intermitències –"la nostra correspondència és una mica irregular" (ME)– anà afirmant-se fins a esdevenir una sòlida i sincera amistat, fonamentada tant en el respecte i l'admiració professional mútua com en

l'estimació –"la meua confiança en vós està doblement reforçada per l'amistat sincera que us professo i pel respecte que em mereixeu com a crític" (ME)–, que no acabaria sinó amb la mort de Calders.

Tot i que és una veritable desgràcia que la majoria de les cartes de Triadú s'hagin perdut, atès que serien tan interessants com les del seu corresponçal, com ho demostren tant les que s'han conservat com l'opinió que en tenia l'exiliat –"Espero sempre amb delit les vostres cartes" (EA); "Tinc moltes coses per dir-vos i moltes ganes d'escoltar-vos" (ME)–, la imatge que ens deixen d'aquells temps foscos, tant a l'interior com a l'exterior (en realitat, dos exilis: l'un, geogràfic; l'altre, espiritual i nacional) és impagable. Més quan, amb el pas dels anys, tendim a relativitzar-ho tot –quan no a oblidar.

A oblidar, per exemple, els enormes efectes, insalvables, inguaribles, que provocà al nostre país "la cicatriu terrible de la guerra" (EA), sobretot damunt un teixit cultural, en ple esclat, prometedor de les majors fites, que restà escapçat d'arrel, convertit gairebé en residual –"Tot és tan relatiu, en el nostre medi, que la diferència entre *marginació* i *consagració* és molt prima"

(EA)–, en una pura i heroica supervivència –"el valor del que fem no es veurà fins d'aquí a molts anys. O potser només es veurà que no val res, la qual cosa no ens excusa pas de continuar treballant" (EA)– fonamentada en la necessitat de salvar-nos els mots: "en el nostre cas l'escriure [en català], més que no pas a l'ambició o a la simple vocació, ha d'obeir al desig de servir" (ME).

És per tot plegat, per aquest caràcter complex i ric, que convé llegir la correspondència entre aquests dos grans personatges, per poder llegir, i rellegir, millor la nostra història contemporània, per saber com es (mal)vivia a les dues Catalunyes franquistes, l'exiliada i l'anul·lada.

“

L'única cosa que m'interessa és de defensar això que som i la llengua que ens aguanta”

JORDI ARBONÈS

Tal com ens informa Josefina Caball en la seva presentació del llibre que recull la relació epistolar entre Jordi Arbonès i Matthew Tree, el detonant que inicià el contacte entre tots dos escriptors "va ser [...] l'admiració que tots dos professaven per Henry Miller". Obra que presenta la peculiaritat de la seva pràctica contemporània: la primera carta de l'anglès és del 1990 i la darrera, de deu anys després.

I d'una molt oportuna actualitat, ja que alguns dels temes que comenten, en particular, els que

ESTIMAT AMIC. CARTES. TEXTOS

Edició: Susanna Àlvarez i Montserrat Bacardí
Editorial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona, 2009
Pàgines: 293
Preu: 16 euros

EPISTOLARI Joan Coromines, Pere Bosch i Gimpera, Pau Vila i Antoni Griera

Edició: Josep Ferrer i Joan Pujades
Editorial: Fundació Pere Coromines
Sant Pol de Mar, 2014
Pàgines: 304
Preu: 20 euros

EPISTOLARI
Jordi Arbonès
i Matthew Tree

Edició: Josefina Caball
Editorial: Punctum
Lleida, 2013
Pàgines: 178
Preu: 16 euros

EPISTOLARI
Jordi Arbonès
i Joaquim Carbó

Edició:
Montserrat Bacardí
Editorial: Punctum
Lleida, 2014
Pàgines: 889
Preu: 22 euros

tenen a veure amb els drets i llibertats de Catalunya i amb la seva injusta relació de dependència amb l'Estat espanyol, podrien haver estat escrits avui mateix – “no hi ha cap dubte que Espanya, en tant que unitat nacional, no funciona ni mínimament. El tractament que es dona, en general, als catalans –tractant-los d'estrangers poc fiables i d'espanyols deslleials a la vegada– n'és una prova com una catedral”, afirma Tree.

Com ho són, i encara més interessants, les reflexions que ambdós corresponsals, tan “efusius i sincers”, intercanvien sobre l'esmentat Miller, sobre un bon grapat d'escriptors i sobre literatura i sobre tot un seguit de diversos aspectes cultural. Reflexions que palesen que les distàncies de nacionals, l'un, nascut barcelonès, londinenc, l'altre, esdevenen complicitats creatives quan entren en contacte dos escriptors.

I no tan sols creatives, sinó afectives: “jo no escric cartes gairebé a ningú ara però quan en rebo una de les teves, Jordi, em sento bé, i amb ganes de respondre't a l'acte”, indica l'autor de *Fora de lloc*; “Siguin confessions o no, a mi les teves cartes m'agraden molt”, replica Arbonès.

En aquest darrer cas, a l'empatia compartida pel seu corresposal que salpebra d'un cap a l'altre el volum sencer, s'hi afegeix el gran consol que li brinden les cartes rebudes de la terra que es veié forçat a abandonar. Per a ell, com per a tots els que es trobaven en la seva situació, l'exili fou doble: geogràfic i artístic (triple, de fet, si hi afegim el component polític): “Això de rebre cartes i d'escriure'n per a mi és una cosa vital. En ser lluny del terer, és l'única cosa, juntament amb els llibres i les publicacions de casa nostra que rebo, que m'ajuda a suportar aquesta mena d'exili. L'arribada del carter l'espero amb delit.”

Consideracions literàries

Tot amb tot, com no podia ésser d'altra manera, el més atraient del volum, que ens ofereix “una aproximació molt [...] precisa a la personalitat genuïna” dels dos autors, són, sens dubte, les consideracions estrictament literàries, que, tot definint les seves afinitats electives, alhora els defineixen a ells mateixos: “[en llegir] qualsevol novel·la [...] és tan important pensar en la realitat de la persona que l'ha escrita, com pensar en l'artifici del món imaginari que ha creat. Impossibile separar les dues coses. I els farsants –n'hi ha tants!– es noten de seguida, per molt treballada que sigui la seva obra”; “Alasdair Grey [...] em sembla un dels escriptors més interessants de l'anomenat Regne Unit [...] no gasta els fums *literaris* tan típics dels escriptors que volen que quedi ben clar amb cada frase que són una mena de superdotats en comparança amb la xusma”.

Una altra flagrant mostra de la irrecuperable catàstrofe que suposà per a la cultura catalana l'exili la constitueix el nou volum, com els que l'han precedit editat per la seva Fundació, de l'*Epistolari* Joan Coromines, que inclou la seva correspondència amb Pere Bosch i Gimpera, Pau Vila i Antoni Griera. Ja al pròleg Antoni Vives posa el dit a la nafra:

“som davant de quatre personatges que [...] aprenen la geografia nacional pels peus, que expliquen el país caminant-lo”, la qual cosa “fa encara més dura l'experiència de l'exili”.

Si, com he dit més amunt, calia salvar els mots, sens dubte la contribució de l'*Onomasticon Cataloniae* i del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, tan increïblement monumentals que resulta gairebé impossible creure que la vida d'un sol home bastés per completar-los, fou essencial. Ho comenta el mateix filòleg en una carta del 1968: “Ací porto la vida d'un monjo: [...], treballant molt i molt. Els resultats de [...] les [...] grans obres catalanes que preparo seran grandiosos, la seva massa és imponent, gairebé m'esclafa”.

Com ho foren les de Bosch i Gimpera i de Pau Vila en l'arqueologia i la geografia, respectivament, que, tot i que per força havien d'empal·lidir al costat de les del seu corresposal, foren també valuosíssimes.

Si bé és cert que una gran part de les cartes de l'arqueòleg i historiador tenen un caràcter marcadament tècnic, i per tant un atractiu menor per als no versats, mostren, ací i allí, el rostre veritable dels dos corresponsals, co-

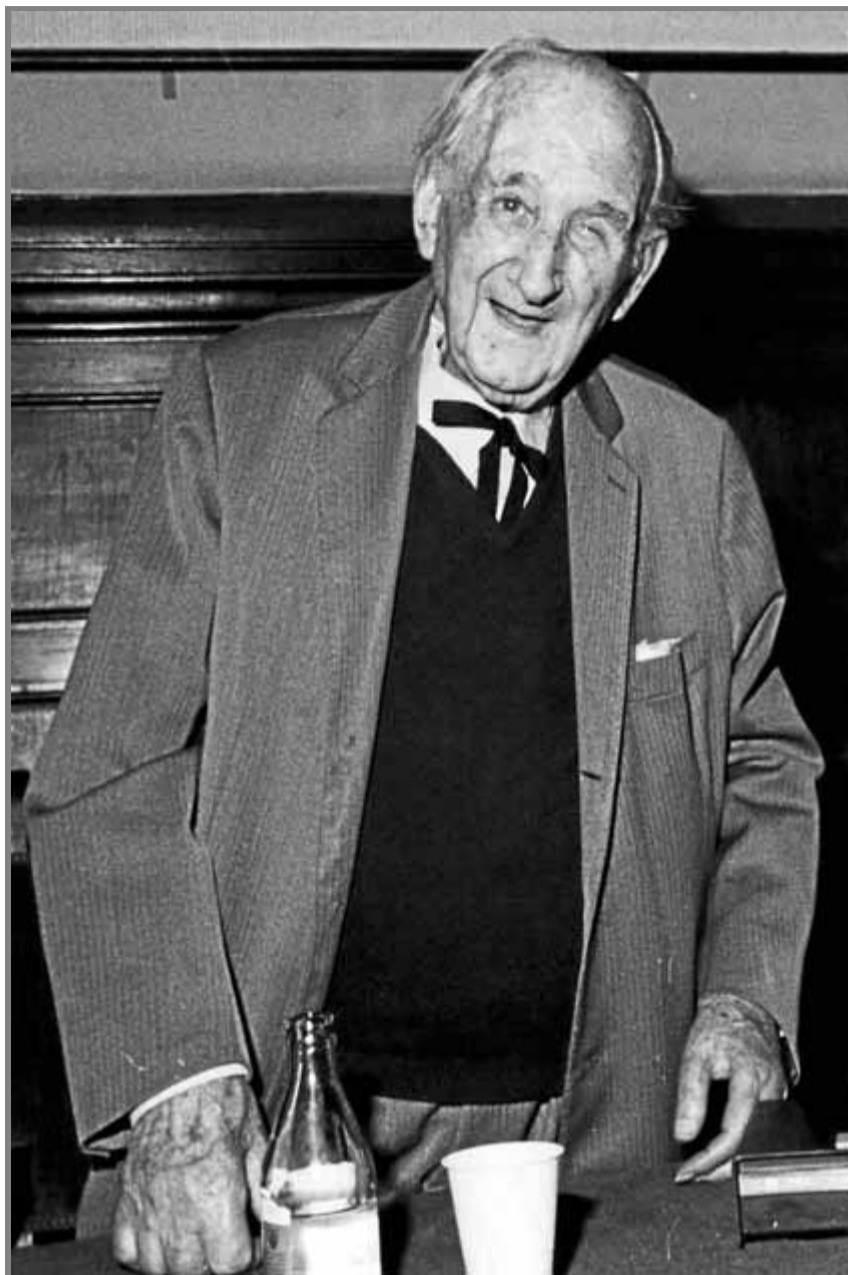
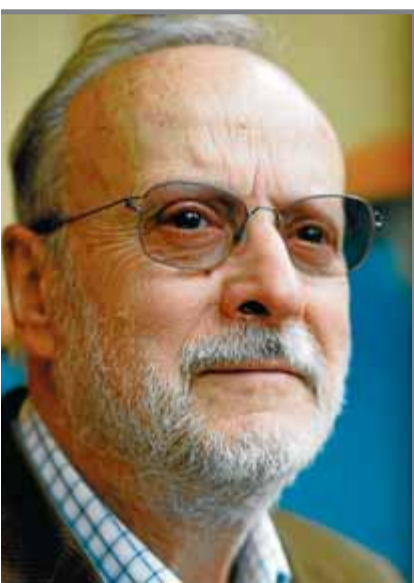
mençant per la seva infrangible fidelitat a una terra que convertia el seu retorn en una quimera: “Des de 1939 no he tingut mai altra aspiració que acabar la meua vida fidel a la meua terra i al meu saber”, assenyala Coromines; “El tipus Senyor Esteve abunda tant. [...] La nostra gent tendeix a no voler problemes [...]. En la nostra història hi tenen una gran part els botiflers i els panxacontents”, comenta el seu amic.

Per la seva banda, mitjançant la correspondència amb Pau Vila podem conèixer de primera mà tant la capacitat de treball del geògraf – “M'interessa la geografia del país i estic aplegant materials, com durant vint anys ho havia fet a Catalunya” – com la tendència congènita unitarista que mantenien alguns espanyols fins i tot a l'exili: “Els Jocs Florals han estat un èxit malgrat que els castellans a última hora tractaren de sabotjar-los.”

Així com confirmar la magna enyorança del filòleg: “no desitjo sinó que les portes de Catalunya tornin a obrir-se [...], sense vacillar ho deixaré tot inacabat: les ganes de tornar són més fortes que jo”. Entre d'altres raons, per una de principal: “[A l'exili], per trobar-m'hi bé hauria de deixar d'es-

“
Sóc home que
m'agrada molt
de treballar
'jo', i molt poc
de demanar
als altres que
m'ajudin”

JOAN COROMINES

D'esquerra a dreta:

Jordi Arbonès, Pere Calders i Pau Vila.
Més petits: Joaquim Carbó i Joan Coromines
ARXIU /
FERRAN SENDRA /
ROSA SABADELL /
FRANCESC MELCION /
ROBERT RAMOS

ser qui sóc i perdre almenys la meitat de mi mateix”.

Les escasses cartes intercanviades amb Antoni Griera són més aviat testimonials, entre d'altres raons perquè, tal com destaquen Josep Ferrer i Joan Pujades, els curadors del volum, el fet que aquest “un cop esclatada la Guerra Civil es passés amb armes i bagatges als enemics franquistes, no va fer possible que, malgrat alguns tímids i infructuosos intents de postguerra, la reconciliació i la reconciliació fructifiqués”.

L'epistolari més extens, gairebé 900 pàgines, recull les cartes de Jordi Arbonès i Joaquim Carbó, que presenta com a major handicap la inevitable sensació que, almenys, una part de la correspondència entre ambdós hagi estat escrita tenint massa present que, més aviat o més tard, fos publicada, sobretot en el cas de l'autor de *La colla dels deu* –“Em vas proposar [...] d'escriure un llibre en col·laboració, a base de cartes, penso que ni tu ni jo no teníem noció de com podia ser d'important la teva idea”, comenta–, per la qual cosa la naturalitat i l'autenticitat, tan fonamentals en aquesta mena d'obres, se'n ressent.

És per això que les cartes més interessants són aquelles en què s'obliden de la seva màscara d'autors i es mostren tal com són. Així, *nihil novum sub sole* tampoc en el món de les lletres, quan manifesten el seu malestar per les intrigues, jocs de mans i arranjaments que segon el seu parer caracteritzen els premis li-

teraris: “Que en Porcel digui que s'ha presentat al premi Pla perquè és el més honest que s'atorga, quan tots sabem que tant ell com en Moix, que el guanyà l'any anterior, són empleats de la casa que el concedeix...”, es plany Carbó; “no hi juguen els tripijocs que potser són més habituals en d'altres premis dotats amb calés”, n'exceptua un de concret Arbonès.

Tot i que segurament on el creador de Felip Marlot es mostra amb la seva ànima més nua és quan dóna la seva opinió sobre la política al nostre país dels darrers quaranta anys, posant en evidència que, com els succeeix a molts seguidors del Barça, que prefereixen que perdi el Madrid que no pas que guanyi el seu equip, alguns socialistes tingueren quasi una única obsessió: que CiU, i més concretament Jordi Pujol, perdés unes eleccions.

Al llarg de les cartes, el seu furibund antipujolisme no tan sols hi és omnipresent sinó que va acreixent-se cada vegada més: “El senyor Pujol, que quan fa un viatge a l'estranger es paga un seguici de més de cent persones [...], vol que els de sempre salvem la cultura a base de pensar sense cobrar.”

Per descomptat, aquesta consideració no té cap repercussió artística però –“En general, veig que els crítics malden més aviat per demostrar la seva prodigiosa erudició, parlant dels autors, que no pas per fer una valoració de l'obra”– crec que convé remarcar-la, tant pel seu pes qualitatiu com, principalment, perquè, com s'esdevindria si l'obsessió fos la contrària, defineix molt de la persona.

Tanmateix, potser el més interessant del volum són les consideracions sobre la ineludible necessitat de preservar la llengua, en més que fràgil equilibri després de la temptativa genocida del franquisme. “L'única cosa que m'interessa és de defensar això que som i la llengua que ens aguanta”, afirma Arbonès; “el català està entrant a les escoles. Costa molt, hi ha resistència, oposició, dubtes i escarafalls, però guanya terreny. I aquest és l'únic camí”, es congratula Carbó. Realitat de la qual l'exiliat n'extreu una conclusió que no podria ésser més oportuna ni actual: “És evident que mentre no tinguem un estat propi, sempre se'ns tindrà per les *provincias catalanas* o la *región española*, etcètera, la qual cosa resulta que és veritat.” *

Realment és sorprenent que un món suposadament pausat i intel·ligent com el literari pugui acollir tantes serps”,
MATTHEW TREE